

Чернігів та його архітектурні пам'ятки очима Георгія Петраша

У рамках онлайн-проекту про музейні колекції Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» презентуємо творчість чернігівського

художника і краєзнавця Георгія Петраша.

Георгій Йосипович Петраш (1901 – 1985 рр.) народився у Києві в родині агронома-винороба. Його батько був чехом за національністю, і цей факт вплинув на подальшу долю Георгія.

З раннього дитинства Георгій почав малювати, а допомагав йому в цьому рідний дядько Олександр. Після закінчення Київської класичної гімназії в 1919 р. Георгій Петраш працював діловодом. У 1925 р. Георгій Петраш поступив на факультет живопису Київського художнього інституту.

Трагічна подія в житті Георгія Петраша сталася у 1929 р. Під час хвилі репресій, яка торкнулася багатьох студентів та викладачів інституту, він став одним із обвинувачуваних. Додатково його звинуватили у зв'язках із чеським урядом тільки на тій підставі, що він був чехом за національністю, а його батько був особисто знайомий з президентом Чехословаччини Е. Бенешем.

Кілька місяців Георгій Йосипович провів у застінках ОГПУ та був засуджений до 10 років таборів із відбуванням покарання на Соловках. Разом із ним на Соловках відбував термін ув'язнення відомий український науковець, археолог, професор Микола Омелянович Макаренко, який був автором археологічних та архітектурних досліджень чернігівського Спасо-Преображенського собору – найдавнішої пам'ятки Русі-України. Довгими тюремними вечорами Микола Макаренко захоплюно розповідав Георгію про свої дослідження, старовину Чернігова. Таке спілкування з видатним вченим не пройшло для Петраша безслідно, для себе він вирішив: «Якщо вийду на волю – продовжу справу Миколи Макаренка по дослідженню пам'яток Чернігова».

У 1939 р. Георгій Йосипович Петраш, після десяти років ув'язнення, повернувся до України. Через заборону

оселятися в столичних містах майбутній художник обирає своєю домівкою Чернігів. До початку війни він працював в артілі «Пензель», а його картини цього періоду експонувалися на художніх виставках художників-початківців у Чернівці та Києві. Під час війни, коли місто окупували німецькі та угорські війська, він почав працювати «кустарем» і фіксувати архітектурні пам'ятки й руйнування в Чернівці.

З 1943 р. Георгій Осипович працював у мистецькій майстерні при відділі мистецтва облвиконкому, а у 1944 – 1946 рр. став співробітником Чернігівського історичного музею. Впродовж 1946 – 1948 рр. він працював у Товаристві художників і став його головою, а з 1948 р. повернувся до історичного музею, де і трудився до виходу на пенсію у 1964 р., створюючи художні полотна на замовлення закладу. Саме тут повною мірою розгорнулось обдарування Георгія Йосиповича як дитливого дослідника давніх пам'яток чернігівської землі, який проводив багато часу за оформленням експозицій та збиранням експонатів для фондів. І після досягнення пенсійного віку він продовжував працювати у музеї, створивши низку художніх робіт для музею та Чернігівського архітектурно-історичного заповідника. Його пензлю належать чудові історичні картини Чернігова та містечок області.

Георгій Петраш дочекався своєї персональної виставки тільки у 1981 р., та місцева преса оминула її увагою, адже про репресованих у ті роки намагались не писати. Помер Георгій Йосипович Петраш у 1985 р. в Києві в будинку для людей похилого віку.

Загалом він створив понад 100 акварелей та приблизно таку ж кількість картин олією. Вже після відновлення радянської влади в місті 53 акварелі художника були викуплені Київським історичним музеєм, а інші роботи залишилися для експонування у місцевому музеї.

Доволі плідними в роботі Георгія Петраша виділяються 1950-ті рр. В цей час він активно збирав експонати для історичного музею, опанував мистецтво фотографії і об'їздив на велосипеді Чернівці, Седнів, Мену, Сосницю, Сновськ, інші містечка області. Саме в цей час він робить більшість своїх фотознімків архітектурних пам'яток, народних промислів та житлових будиночків.

У фотодокументальному фонді заповідника «Чернігів стародавній» зберігаються 695 світлин Георгія Петраша. На фотографіях зафіксовані Спасо-Преображенський, Борисоглібський, Троїцький та Успенський собори, П'ятницька, Катерининська та Іллінська церкви, дерев'яні будинки та вулиці старого Чернігова, краєвиди міста. Автор світлин зафіксував також руйнування історичних пам'яток та ву-

Панно Чернігів у XIII ст. Полотно, олія

Борисоглібський собор. Південно-західний фасад. 1940-ті роки.

Катерининська церква. 1950-ті р.

лиць Чернігова під час Другої світової війни, відновлення пам'яток самого міста впродовж 1940-50-х рр.

Георгій Йосипович написав два великих панно Чернігівської фортеці XIII ст. та середини XVIII ст. Для створення панно митець проаналізував велику кількість наукових публікацій, врахував результати археологічних досліджень та літописну інформацію.

Після закінчення роботи в історичному музеї Георгій Петраш більше зусиль приділяв науковій роботі, багато часу присвятив дослідженню сонячних годинників у конструкціях давньоруських храмів Чернігова. Так, найбільше його увагу привернула художня композиція орнаментів на західному фасаді та на північно-західній башті Спасо-Преображенського собору. Автор сонячного годинника автор вбачав в орнаментальному убранстві на західному фасаді собору відображення деяких знаків зодіаку, а також найпростіший календар. На основі цього відкриття в 1975 р. виходять статті «Годиннику 940 літ» та «Сонячний годинник Мстислава Хороброго».

Продовжуючи наукові пошу-

ки, він виявив в тій чи іншій мірі сліди сонячних годинників в Успенському та Борисоглібському соборах, П'ятницькій церкві.

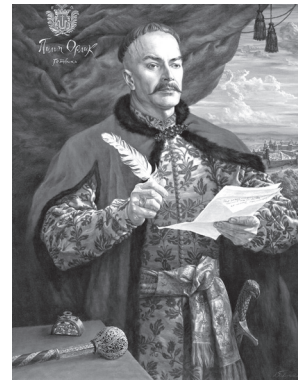
Можна перерахувати наступні наукові розвідки Георгія Петраша: «Про що говорять знаки зодіаку при сонячному годиннику Спаського собору XI ст. у Чернівці» (1960 р.); «Формування давньоруської держави (передмова до пра-

ці з історії Чернігова)» (1970 р.); «Чернівці – місто-фортеця X-XVIII ст.» (1970-1974 рр.). Нотатки та малюнки про історичні пам'ятники: «Чернівці та Чернігівщина» (1972-1974 рр.); дослідження Георгієм Петрашем сонячного годинника на північно-західній сходовій башті Спаського собору та фотографії, малюнки, креслення до них (1974 р.); дослідження табеля-календаря, знаків зодіаку, сонячних годинників – інтер'єру Борисоглібського собору, П'ятницької церкви (1975 р.); дослідження, креслення, фотографії давньоруських церков XII сторіччя (1975 р.); дослідження про пам'ятки чернігівської школи архітектури XI - XII ст. (1976 р.).

Значений матеріал має неабияку історичну цінність. Зважаючи на це, донька краєзнавця Марина Георгіївна Петраш на початку 1980-х рр. передала до заповідника науковий архів батька.

Підготували: Данило Рига і Олександр Шугалій, молодші наукові співробітники Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній»

Вшановуємо гетьмана Пилипа Орлика

В гетьманській столиці України місті Батурин проводиться культурно-просвітницький захід «Пилип Орлик. Шлях Гетьмана». З нагоди 350-річчя з дня народження гетьмана. Дата – 21 жовтня, якраз у річницю народження. Проводить Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця». Місце проведення – Палац гетьмана Кирила Розумовського. Початок о 12.00.

Українська справа була змістом життя видатного політичного, державного та військового діяча, гетьмана України в екзилі і упорядника «Кон-

ституції» Пилипа Орлика. Саме він поширив у Європі ідею незалежної України і перший формував у Європі антимосковську коаліцію. Осмислення ролі і значення особистості гетьмана і його спадщини є особливо актуальними у контексті сучасних подій.

Мета заходу – популяризація видатних діячів України, історії Батурина, пам'яток заповідника та писемних джерел з історії України; актуалізація уваги до історичного досвіду співпраці України з європейськими країна-

ми у боротьбі проти москви. Захід проходить за участі українських державних та громадських діячів, провідних істориків України, благодійників.

У програмі – презентація виставки «Пилип Орлик. Шлях Гетьмана», яка вперше розкриє головні віхи шляху державного діяча Пилипа Орлика і на якій будуть представлені предмети із зібрання заповідника, копії унікальних документів із архівів Швеції, Франції та Росії.

Презентація археографічного видання «Пилип Орлик і мазепинці. Джерела». Упорядник – Тетяна Таїрова, відома дослідниця української історії доби Івана Мазепи. Це перша публікація архівних документів доби Івана Мазепи та Пилипа Орлика, що висвітлюють політичну ситуацію в Гетьманщині, створення європейської коаліції, спрямованої проти москви, долю мазепинців. Комплекс цих документів зберігається у Москві і не доступний українським науковцям. Тетяні Таїровій вдалося вивести цифрові копії документів, коли вона емігрувала, відкрито висловивши свою проукраїнську по-

зицію, і таким чином повернути Україні унікальні документи.

Видання здійснено на високому фаховому рівні видавництвом «Кліо» за благодійного фінансування українців.

Організатори: Заповідник «Гетьманська столиця», Видавництво «Кліо», Благодійний фонд «Спадок Гетьманщини», Сowo.guru (керівники – Наталія Реброва, Віра Соловійова, Наталія Дорога, Андрій Мельник).

Контактна особа – Наталія Реброва (067)5429772.

Web: www.baturin-capital.gov.ua

Видання про Захисників України

«З повагою і шаном...: чернігівці – захисники територіальної цілісності України», — під такою назвою обласна бібліотека ім. В. Короленка видала рекомендаційний бібліографічний покажчик до Дня захисників України. Його матеріали зібрано у вересні, а рукопис підготовлено восени минулого року.

Видання нагадує, що російська агресія проти України розпочалася з 20 лютого 2014 року, а вже з 24 лютого 2022 року стала відкритим повномасштабним вторгненням.

Вісім років героїчного спротиву нашого народу підготували грунт до нинішньої боротьби з російським імперіалізмом. Вагомий внесок зробили у захист державного суверенітету захисники України з Чернігівщини. 189 наших земляків, як свідчать останні дані, у 2014 – 2021 роках в обороні Батьківщини віддали найдорожче – своє життя.

Покажчик представляє читачам 276 друкованих джерел, присвячених подвигу військовослужбовців із Чернігівщини у російсько-українській війні 2014 – 2021 років.

Він складається з розділів: «Література загальної характеру»; «Вони життя прикрили собою (загиблі, полонені, зниклі безвісти воїни); «Ім випала доля залишитися живими»; «Клятва священної не сплямували (чернігівські правоохоронці)»; «У волонтера не завжди є час - у нього є серце»; «Вшанування пам'яті загиблих земляків».

Можна тільки подякувати упорядникам Ірині Кагановій, завідувачці відділу краєзнавства, та Людмилі Студьоновій, співробітнику цього відділу, редактору Інні Аліференко, директору бібліотеки. Їхня праця надзвичайно важлива й корисна насамперед викладачам, дослідникам, студентам й учням, бібліотечним і музейним працівникам, військовослужбовцям, а також всім, хто реалізує українську політику національної пам'яті.

Всі зацікавлені можуть ознайомитися з виданням у відділі краєзнавства бібліотеки.

Сергій БУТКО,
Сергій ГОРБЕЦЬ
Український інститут національної пам'яті Чернівці